

УДК 351/354

<https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2020.4.20>

У. В. МАЛЬЦЕВ

Херсонський національний технічний університет

ORCID: 0000-0002-6241-938X

М. М. СІКОРСЬКИЙ

Херсонський національний технічний університет

ORCID: 0000-0002-0670-8005

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У статті проведено теоретичний аналіз сутності ресурсного потенціалу місцевого самоврядування. Встановлено, потенціал місцевого самоврядування формується трьома основними факторами-ознаками: системою заходів державного регулювання розвитку місцевого самоврядування; політикою і стратегією розвитку місцевого самоврядування; сукупністю ресурсного потенціалу і процесів його використання місцевим самоврядуванням. Доведено, що ресурсний потенціал місцевого самоврядування виступає основним чинником, що забезпечує можливості розвитку місцевого самоврядування. Визначено, що ресурси місцевого самоврядування можна поділити на внутрішні і зовнішні відносно до функціонуючої соціально-економічної системи. У разі зовнішніх ресурсів їх можна поділити на прикріплені до місцевого самоврядування, а також пошукові ресурси. Проведений теоретичний аналіз довів, що основними ресурсами місцевого самоврядування можна вважати: фінансові ресурси (бюджетні та позабюджетні кошти); майнові ресурси; земельні ресурси; правовий ресурс (нормативно-правові акти, організаційно-розпорядчі документи, що регламентують положення і ін.); організаційні ресурси (характерна гнучкість системи управління, швидкість управлінських впливів, організаційні форми планування, оцінки, контролю); кадрові ресурси (професійний, кваліфікаційний, демографічний склад працівників, адаптаційні та інноваційні здібності персоналу); технологічні ресурси (виробничо-технічну інфраструктуру: споруди, комунікації, мережі, котельні, трубопроводи тощо); інформаційні ресурси (характер, обсяги, достовірність існуючої інформацією, можливості її розширення і перетворення); технічні ресурси (устаткування, автотранспорт, комп'ютерна техніка та ін.). При цьому в основу управління ресурсами місцевого самоврядування має бути покладена чітка політика органу місцевого самоврядування щодо ресурсозабезпечення, ресурсовикористання і ресурсоефективності, що базуються на сучасних наукових підходах, враховують ресурсні можливості; базується на певних засадничих принципах збалансованості; ефективності, синергізму, економічності, оптимізації, комплементарності, оцядливості.

Ключові слова: ресурси, ресурсний потенціал, міське самоврядування.

У. В. МАЛЬЦЕВ

Херсонський національний технічний університет

ORCID: 0000-0002-6241-938X

М. Н. СІКОРСЬКИЙ

Херсонський національний технічний університет

ORCID: 0000-0002-0670-8005

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІСЦЕВОГО САМОУПРАВЛЕННЯ

В статті проведено теоретичний аналіз сутності ресурсного потенціалу місцевого самоуправління. Встановлено, що потенціал місцевого самоуправління формується трьома основними факторами-ознаками: системою мер державного регулювання розвитку місцевого самоуправління; політикою і стратегією розвитку місцевого самоуправління; сукупністю ресурсного потенціалу і процесів його використання місцевим самоуправлінням. Доведено, що ресурсний потенціал місцевого самоуправління виступає основним фактором, забезпечуючим можливості розвитку місцевого самоуправління. Визначено, що ресурси місцевого самоуправління можна поділити на внутрішні і зовнішні відносно до функціонуючої соціально-економічної системи. У разі зовнішніх ресурсів їх можна поділити на прикріплені до місцевого самоуправління, а також пошукові ресурси. Проведений теоретичний аналіз довів, що основними ресурсами місцевого самоуправління можна вважати: фінансові ресурси (бюджетні та позабюджетні кошти); майнові ресурси; земельні ресурси; правовий ресурс (нормативно-правові акти, організаційно-розпорядчі документи, що регламентують положення і др.); організаційні ресурси (характерна гнучкість системи управління, швидкість управлінських впливів, організаційні форми планування, оцінки, контролю); кадрові ресурси (професійний, кваліфікаційний, демографічний склад працівників, адаптаційні та інноваційні здібності персоналу); технологічні ресурси (виробничо-технічну інфраструктуру: споруди, комунікації, мережі, котельні, трубопроводи тощо); інформаційні ресурси (характер, обсяги, достовірність існуючої інформацією, можливості її розширення і перетворення); технічні ресурси (устаткування, автотранспорт, комп'ютерна техніка та ін.). При цьому в основу управління ресурсами місцевого самоуправління має бути покладена чітка політика органу місцевого самоуправління щодо ресурсозабезпечення, ресурсовикористання і ресурсоефективності, що базуються на сучасних наукових підходах, враховують ресурсні можливості; базується на певних засадничих принципах збалансованості; ефективності, синергізму, економічності, оптимізації, комплементарності, оцядливості.

инновационные способности персонала); технологические ресурсы (производственно-техническую инфраструктуру: сооружения, коммуникации, сети, котельные, трубопроводы и т.п.); информационные ресурсы (характер, объемы, достоверность имеющейся информации, возможности ее расширения и преобразования) технические ресурсы (оборудование, автотранспорт, компьютерная техника и др.). При этом в основу управления ресурсами местного самоуправления должна быть положена четкая политика органа местного самоуправления по ресурсообеспечению, ресурсоиспользованию и ресурсоэффективности, основанные на современных научных подходах, учитывает ресурсные возможности; базируется на определенных основных принципах сбалансированности; эффективности, синергизма, экономичности, оптимизации, комплементарности, бережливости.

Ключевые слова: ресурсы, ресурсный потенциал, местное самоуправление.

U. V. MALTSEV

Kherson National Technical University
ORCID: 0000-0002-6241-938X

M. M. SIKORSKYI

Kherson National Technical University
ORCID: 0000-0002-0670-8005

RESOURCE POTENTIAL OF LOCAL SELF-GOVERNMENT

The article provides a theoretical analysis of the essence of the resource potential of local self-government. It has been established that the potential of local self-government is formed by three main factors-signs: a system of measures of state regulation of the development of local self-government; local self-government development policy and strategy; a set of resource potential and the processes of its use by local government. It has been proven that the resource potential of local self-government is the main factor providing opportunities for the development of local self-government. It has been determined that the resources of local self-government can be divided into internal and external in relation to the functioning socio-economic system. In the case of external resources, they can be divided into attached to local government, as well as search resources. The carried out theoretical analysis showed that the main resources of local self-government can be considered: financial resources (budgetary and extra-budgetary funds); property resources; land resources; legal resource (normative legal acts, organizational and administrative documents, regulating regulations, etc.) organizational resources (characteristic flexibility of the management system, speed of managerial impact, organizational forms of planning, assessment, control); human resources (professional, qualification, demographic composition of employees, adaptive and innovative abilities of personnel); technological resources (production and technical infrastructure: structures, communications, networks, boiler houses, pipelines, etc.); information resources (nature, volume, reliability of available information, the possibility of its expansion and transformation) technical resources (equipment, vehicles, computers, etc.). At the same time, the basis for the management of local self-government resources should be based on a clear policy of the local self-government body for resource provision, resource use and resource efficiency, based on modern scientific approaches, taking into account resource opportunities; based on certain basic principles of balance; efficiency, synergy, economy, optimization, complementarity, frugality.

Key words: resources, resource potential, local government.

Постановка проблеми

В умовах проведення адміністративно-територіальної реформи та процесу децентралізації виникає нагальна потреба формування нових підходів та принципів організації економічної діяльності адміністративних територій, що конкурують між собою в сфері залучення інвестиційних ресурсів, кваліфікованої робочої сили, створення особливих умов для розвитку підприємництва, збільшення обсягів виробництва, рівня ділової активності. Такі обставини сформували основу для підвищення ефективності використання ресурсів місцевого самоврядування з метою забезпечення сталого соціально-економічного розвитку адміністративних територій в системі місцевого самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Серед науковців, які піднімали проблематику ресурсного забезпечення місцевого самоврядування, варто відзначити Т. Бондарук, П. Жука, О. Кириленко, І. Лопушинського, Л. Оленковську, В. Письменного, О. Проніну, Р. Плюща, В. Філіпову та ін. Однак, попри безперечну наукову та практичну значущість результатів наукових розвідок, слід звернути увагу на те, що окремі позиції функціонування інституту місцевого самоврядування дотепер залишаються недостатньо опрацьованими, зокрема питання його ресурсного потенціалу.

Формулювання мети дослідження

Виходячи з вищесказаного, метою нашої статті є теоретичний аналіз ресурсного потенціалу місцевого самоврядування в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження

Як показують наукові дослідження, місцеве самоврядування є складно організованим об'єктом соціальної дійсності із загальними характеристиками систем. Його відрізняє територіальна, організаційно-структурна і соціально-економічна цілісність складових його елементів, що знаходяться у внутрішній взаємодії, в результаті чого воно відокремлюється від інших організаційно-управлінських структур (регіональних, загальнонаціональних) [1].

Ст.2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає, що «місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади <...> самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [2]. Тому перспективи функціонування інституту місцевого самоврядування багато в чому пов'язані з ефективним використанням наявних у його розпорядженні ресурсів.

Слід звернути увагу, що традиційно ресурсами вважається певна сукупність спроможностей тієї чи іншої території. Територіальна організація є одночасно базою для розміщення галузевої системи, а також самостійною складовою соціально-економічної системи. Виходячи з цього, можна виділити риси, які відрізняють територію від інших рівнів системи, а саме: територія виступає комплексною системою, на яку здійснюють однаковий вплив територіальні, соціальні, політичні, галузеві (виробничі) чинники, що, як наслідок, призводить до необхідності формування комплексної стратегії розвитку; територія характеризується виявленням і задіянням на ній ресурсного потенціалу, звідси більшу частину потенціалу ми прив'язуємо до території; територія є об'єктом прив'язування населення, що в якійсь мірі пов'язує між собою інвестиційну і соціальну привабливість території [3].

Зазвичай, належність ресурсу до системи місцевого самоврядування визначається фактом відношення до певної території, а також наявністю повноважень у органів місцевого самоврядування розпоряджатися цими ресурсами, відповідно до чинного законодавства.

Ми погоджуємося з думкою вчених, що ресурси місцевого самоврядування можна поділити на внутрішні і зовнішні відносно до функціонуючої соціально-економічної системи. У разі зовнішніх ресурсів їх можна поділити на прикріплені до місцевого самоврядування (наприклад, інфраструктурні ресурси у вигляді транспортних і енергетичних систем або фінансові ресурси у вигляді трансфертів тощо), а також пошукові ресурси (наприклад, інфраструктурні ресурси у вигляді мереж матеріальних і фінансових потоків або фінансові ресурси у вигляді інвестицій). При цьому слід звернути увагу, що завдання управління зовнішніми ресурсами полягає в їх пошуку, визначенні та прикріпленні до соціально-економічної системи територіальної організації. Внутрішні ресурси місцевого самоврядування мають іншу проблему в управлінні і, відповідно, за характером використання в часі їх можна поділити на детерміновані і змінні ресурси [4]. При цьому потенціал розвитку формується трьома основними факторами-ознаками: системою заходів державного регулювання розвитку місцевого самоврядування; політикою і стратегією розвитку місцевого самоврядування; сукупністю ресурсного потенціалу і процесів його використання місцевим самоврядуванням. Звідси доходимо висновку, що ресурсний потенціал місцевого самоврядування виступає основним чинником, що забезпечує можливість розвитку місцевого самоврядування. Як зазначає А. О'Салліван, «ресурси вважаються місцевими, якщо їх неможливо ефективно перевозити з одного місця в інше» [5].

Варто наголосити, що основними ресурсами місцевого самоврядування можна вважати: фінансові ресурси (бюджетні та позабюджетні кошти); майнові ресурси; земельні ресурси; правовий ресурс (нормативно-правові акти, організаційно-розпорядчі документи, що регламентують положення і ін.); організаційні ресурси (характерна гнучкість системи управління, швидкість управлінських впливів, організаційні форми планування, оцінки, контролю); кадрові ресурси (професійний, кваліфікаційний, демографічний склад працівників, адаптаційні та інноваційні здібності персоналу); технологічні ресурси (виробничо-технічну інфраструктуру: споруди, комунікації, мережі, котельні, трубопроводи тощо); інформаційні ресурси (характер, обсяги, достовірність існуючої інформацією, можливість її розширення і перетворення); технічні ресурси (устаткування, автотранспорт, комп'ютерна техніка та ін.).

Систематизація поглядів різних науковців стосовно видів ресурсів дозволило Н. Верхоглядівій сформувати класифікацію ресурсів, яку також доречно використовувати при розгляді ресурсного потенціалу місцевого самоврядування. Так, за походженням авторка виділяє первинні та вторинні ресурси. До первинних ресурсів вона відносить ті, що створені природою, а до вторинних – ресурси, які створені працею людини. За вичерпністю всі ресурси можна розподілити на вичерпні та невичерпні. Вичерпними є такі ресурси, які при їх видобутку і використанні не відтворюються природою або відновлюються в терміни, значно більші у порівнянні із швидкістю їхнього використання. Ресурси, існування яких необмежене часом, називаються невичерпними. При будь-якому інтенсивному споживанні їх кількість не зменшується, або зменшується настільки мало, що ця величина на практиці

ігнорується. За рівнем вивченості розрізняють прогнозні, виявлені та вивчені ресурси. За доступністю до використання ресурси можна розділити на доступні, резервні та недоступні. За характером використання виділяють ресурси одноцільового та багаточільового призначення. За способами використання виділяють споживані ресурси (повністю споживаються в ході їхнього використання, втрачаючи свою матеріально-речову форму), застосовувані (можуть використовуватися протягом тривалого часу, не змінюючи своєї матеріально-речової форми). За можливістю залучення до господарського обігу природні ресурси можна поділити на дійсні (реальні) та можливі (потенційні). Реальні ресурси – ті ресурси, які в даний час використовуються. Потенційні ресурси хоча й наявні, але не використовуються внаслідок певних причин (недостатнього рівня розвитку техніки, недосконалої технології або економічної неефективності). Нерідко існування таких ресурсів має прогнозний і навіть імовірний характер [6].

Отже, якщо територія володіє якимись необхідними і важливими ресурсами, то в межах місцевого самоврядування необхідно створення певних умов для їх раціонального та ефективного використання. Однак недостатньо мати ресурси в своєму розпорядженні, в наявності мають бути також механізми їх ефективного перетворення. Таким чином, основою економічного зростання місцевого самоврядування вбачається в оптимальному поєднанні використання таких чинників: ресурси (природні, виробничі, людські, фінансові та ін.); процеси перетворення ресурсів (технології) і використання ресурсів (попит); ефект синергізму від використання даних поєднань [7].

На думку М.Горшкова, механізм управління ресурсами є шлях реалізації поставлених цілей відносно визначених складових ресурсного потенціалу з використанням сучасних інструментів менеджменту. Загальний зв'язок здійснюється відповідно цілей, пріоритетів та напрямів діяльності з врахуванням технологій та інструментарію менеджменту, які можуть змінюватись. Дослідник пропонує розглядати процес управління ресурсами через їх цілі, пріоритети та напрями діяльності, а також технології менеджменту та інструментарій забезпечення цього процесу [8].

Таблиця 1

Управління ресурсним потенціалом місцевого самоврядування [8]

Назва	Цілі	Пріоритети та напрями діяльності	Технології менеджменту та інструментарій забезпечення
Природні ресурси	Збереження та відтворення	Оцінка ресурсів. Розвиток ресурсозберігаючих виробництв. Удосконалення контролю за використанням та відтворенням ресурсів.	Публічно-приватне партнерство. Програмно-цільове управління. Моніторинг за індикаторами використання та відтворення ресурсів. Технології екологічного менеджменту.
Фінансові ресурси	Наявність бюджету для підтримки та розвитку територіальної громади	Оцінка ресурсів. Формування бюджету та його розподіл за пріоритетами.	Ресурсний аналіз. Сценарне моделювання. Технології фінансового менеджменту.
Інвестиційні ресурси	Залучення інвестицій для розвитку територіальної громади	Залучення та оцінка інвестицій. Сприяння розвитку позитивного інвестиційного клімату	Технології інвестиційного та проєктного менеджменту.
Виробничі ресурси	Підтримка розвитку, наповнення бюджету, робочі місця	Розвиток виробничих підприємств для наповнення бюджету та надання робочих місць	Технології приватно-державного партнерства; управління державними підприємствами та установами.
Інфраструктурні (інженерні) ресурси	Підтримка життєдіяльності території	Розвиток інженерної інфраструктури території для підтримки високого рівня якості життя	Технології стратегічного, оперативного, проєктного, екологічного менеджменту
Інфраструктурні (соціальні) ресурси	Підтримка соціальних процесів територіальної громади	Розвиток соціальної інфраструктури підтримки життєдіяльності громади	Технології стратегічного, оперативного, проєктного, екологічного менеджменту, управління соціально-економічними процесами

Людські ресурси	Підтримка демографічних процесів, розвиток освітнього та культурного середовища	Підтримка рівня розвитку демографічних процесів, збереження та відтворення населення, забезпечення його здоров'я, освіти, можливостей культурного зростання.	Технології стратегічного, оперативного, проєктного, івентного менеджменту.
Інформаційні ресурси	Створення та підтримка інформаційного середовища розвитку територіальної громади	Створення динамічного інформаційного середовища для комунікацій мешканців території з владними інституціями, забезпечення відкритого доступу до інформації та здійснення контролю з боку громади, обговорення та прийняття рішень щодо розвитку ТГ	Технології інформаційного менеджменту
Інноваційні ресурси	Активний розвиток інноваційних можливостей в усіх сферах життєдіяльності територіальної громади	Створення інфраструктури інновацій за різними напрямками техніки, економіки, освіти та культури	Технології інноваційного менеджменту

А. Мельник зазначає, що «несформованість відповідальності за комплексне використання ресурсів території, обмеженість інформаційної бази ставлять поза рамки аналітики, прогнозних оцінок більшість перерахованих видів ресурсів навіть за кількісними оцінками. Але цього недостатньо. Адже для ресурсів характерні такі властивості, які не можна ігнорувати, виробляючи стратегії і політику розвитку як регіонів, так, що особливо важливо на сучасному етапі, створюваних об'єднаних територіальних громад» [9]. Це, зокрема: вартість і споживча вартість, що зумовлюють реальну і ринкову вартість, а також ціну ресурсів, які мають бути враховані при задачі в оренду, концесію, використанні як застави, при продажі тощо; обмеженість, що вказує на необхідність розгляду альтернативних варіантів ресурсовикористання; дія закону спадної віддачі (корисності) щодо використання ресурсів, що впливає на вибір маркетингової політики; альтернативна вартість, яка вказує, від чого доведеться відмовитися, роблячи вибір в користь того чи іншого ресурсу [9]. Ресурси території є також об'єктом конкурентної боротьби. Сукупно це акцентує увагу на необхідності інвентаризації, обліку наявних ресурсів, моніторингу їх руху, а отже, достовірності джерельної бази.

Таким чином, ефективне використання ресурсів створює фактори загального соціально-економічного розвитку, визначає рівень стану економіки в цілому адміністративно-територіальної одиниці.

Висновки

Проведений теоретичний аналіз довів, що основними ресурсами місцевого самоврядування можна вважати: фінансові ресурси (бюджетні та позабюджетні кошти); майнові ресурси; земельні ресурси; правовий ресурс (нормативно-правові акти, організаційно-розпорядчі документи, що регламентують положення і ін.); організаційні ресурси (характерна гнучкість системи управління, швидкість управлінських впливів, організаційні форми планування, оцінки, контролю); кадрові ресурси (професійний, кваліфікаційний, демографічний склад працівників, адаптаційні та інноваційні здібності персоналу); технологічні ресурси (виробничо-технічну інфраструктуру: споруди, комунікації, мережі, котельні, трубопроводи тощо); інформаційні ресурси (характер, обсяги, достовірність існуючою інформацією, можливості її розширення і перетворення); технічні ресурси (устаткування, автотранспорт, комп'ютерна техніка та ін.). При цьому в основу управління ресурсами місцевого самоврядування має бути покладена чітка політика органу місцевого самоврядування щодо ресурсозабезпечення, ресурсовикористання і ресурсоефективності, що базуються на сучасних наукових підходах, враховують ресурсні можливості; базуються на певних засадничих принципах збалансованості; ефективності, синергізму, економічності, оптимізації, комплементарності, ощадливості. Інноваційними технологіями управління ресурсами місцевого самоврядування можуть стати муніципальна логістика та управління ризиками, які поширені в діяльності муніципалітетів зарубіжних країн.

Список використаної літератури

1. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні : колективна монографія / Кол. авт. ; за заг. ред. Р.М. Плюща. Київ : РІДНА МОВА. 2016. 744 с.
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Мальцев У. В., Філіппова В. Д. Ресурсне забезпечення стратегічного розвитку території. *Правові засади організації та здійснення публічної влади*: збірник тез III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м.Хмельницький, 28 лютого – 2 березня 2020 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С.236-239.
4. Ковбасюк Ю.В., Ващенко К.О., Толкованов В.В. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації. Київ : НАДУ. 2014. 128 с.
5. О'Салліван А. Економіка міста / пер. с англ. М. : ИНФРА-М, 2002. 706 с.
6. Верхольова Н. І., Письменна О. Б. Класифікація ресурсів та її значення для управління ресурсозбереженням. *Інвестиції: практика та досвід*, 2015. №. 16. С. 27-31.
7. Місцеве самоврядування в Україні: євроінтеграційний шлях : колективна монографія / за заг. ред. Р.М.Плюща. Київ : РІДНА МОВА. 2016. 808 с.
8. Горшков М. А. Оптимізація механізмів управління ресурсами територіальної громади. *Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України*: зб. наук. пр. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. С. 163.
9. Мельник А. Управління ресурсами території в контексті європейської та національної політики регіонального розвитку. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*, 2018 р. № 3. С. 7-22

References

1. Mistseve samovryaduvannya v umovakh detsentralizatsiyi vlady v Ukrayini : kolektyvna monohrafiya / Kol. avt. ; za zah. red. R.M. Plyushcha. Kyiv : RIDNA MOVA. 2016. 744 p.
2. Pro mistseve samovryaduvannya v Ukrayini : Zakon Ukrayiny vid 21.05.1997 r. № 280/97-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Mal'tsev U. V., Filippova V. D. Resursne zabezpechennya stratehichnoho rozvytku terytoriyi. Pravovi zasady orhanizatsiyi ta zdiysnennya publichnoyi vlady: zbirnyk tez III Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi internet-konferentsiyi, prysvyachenoyi svitliiy pam'yati doktora yurydychnykh nauk, profesora, akademika-zasnovnyka NAPrNU, pershoho Holovy Konstytutsiyynoho Sudu Ukrayiny Leonida Petrovycha Yuz'kova (m.Khmel'nyts'kyi, 28 lyutoho – 2 bereznya 2020 roku). Khmel'nyts'kyi : Khmel'nyts'kyi universytet upravlinnya ta prava imeni Leonida Yuz'kova, 2020. pp.236-239.
4. Kovbasyuk YU.V., Vashchenko K.O., Tolkovanov V.V. Mistseve samovryaduvannya v Ukrayini: suchasnyy stan ta osnovni napryamy modernizatsiyi. Kyiv : NADU. 2014. 128 p.
5. O'Sallyvan A. Ekonomyka horoda / per. s anhl. M. : YNFRA-M, 2002. 706 p.
6. Verkhohlyadova N. I., Pys'menna O. B. Klyasyfikatsiya resursiv ta yiyi znachennya dlya upravlinnya resursozberezhennyam. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 2015. №. 16. pp. 27-31.
7. Mistseve samovryaduvannya v Ukrayini: yevrointehratsiyyny shlyakh : kolektyvna monohrafiya / za zah. red. R.M.Plyushcha. Kyiv : RIDNA MOVA. 2016. 808 p.
8. Horshkov M. A. Optymizatsiya mekhanizmiv upravlinnya resursamy terytorial'noyi hromady. *Sotsial'no-politychni, ekonomichni ta humanitarni vymiry yevropeys'koyi intehratsiyi Ukrayiny*: zb. nauk. pr. VIII Mizhnar. nauk.-prakt. conf. p. 163.
9. Mel'nyk A. Upravlinnya resursamy terytoriyi v konteksti yevropeys'koyi ta natsional'noyi polityky rehional'noho rozvytku. *Visnyk Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*, 2018 r. № 3. pp. 7-22